

2. 2. De intentionaliteit van een oordeel

2. 2. 1 Intentionaliteit

F. Brentano (1838/1917; *Psychologie vom empirischen Standpunkt* (1874)) in zijn studie van de psychische fenomenen ontdekt dat zij steevast “bewustzijn van iets” zijn en doet zo de scholastische term ‘intentio’ (versta: gerichtheid van het bewustzijn op iets) herleven. (H. Arvon, *La philosophie allemande*, Paris, 1970, 139). Ch. Lahr, *Cours*, 494, definieert “de objectieve draagwijdte” van een begrip d.m.v. het middeleeuwse begrip ‘intentio’. Let wel: ons woord ‘intentie’ (bedoeling) is niet te verwarren met die ‘intentio’ die sedert Brentano ‘intentionaliteit’ heet. E. Husserl, in zijn *Méditations cartésiennes* zegt: “Het woord ‘intentionaliteit’ betekent niets anders dan die grondige en algemene eigenschap die het bewustzijn vertoont, nl. bewustzijn van iets te zijn”. In 1913 (*Idées*) heet hij het bewustzijn terzake ‘noësis’ en het iets ‘noëma’ als de subjectieve en de objectieve polen.

Intentio prima / intentio secunda. Wij definiëren de twee graden van bewustzijn (noësis) van iets (noëma).

- Eerste intentionaliteit. Iets, indien het in iemands bewustzijn de aandacht trekt, zich direct toont, dan is het voorwerp van eerste intentionaliteit (“intentio prima”). Alwat niet-niets is, kan ‘noëma’, bewustzijnsobject, zijn (een driehoek, een jongen die daar komt gelopen, een utopie b.v.).

- Tweede intentionaliteit. Iets, indien het zich in iemands bewustzijn toont terwijl deze zich van die aanwezigheid bewust wordt, is voorwerp van tweede intentionaliteit (“intentio secunda”). Alwat de middeleeuwers “entia rationis” (entiteiten louter binnen ons mentaal leven) heten, behoort tot dat domein. Zo begrippen, oordelen, redeneringen, categorieën, categorieën, contradictorische uitspraken, afwezigheid uitdrukken inzichten (“niet zien”) e.d.m ..

Begrip. Iets, indien het in iemands bewustzijn voor zover dit nauwkeurig dat iets vat, aanwezig is, is een ‘begrip’ van dat iets. Er is m.a.w. een graad van bewustzijn die iets nauwkeurig in zijn zijswijze vat en dat minstens met het innerlijk woord verwoordt.

Oordeel. Iets, indien het in iemands bewustzijn voor zover dit tot over dat iets oordelen in staat is, is voorwerp van een oordeel. Dit is een stap verder dan de begripsvorming die wat aanwezig is, wel vat en formuleert maar er geen oordeel over uitsprekt. Het oordeel neemt stelling over bestaan en zijswijze van wat het begrippelijk gevat heeft.

Besluit. Intentioneel gezien is een oordeel altijd: over iets (A) wordt door iemand (subject, persoon) (B) iets gezegd (C). M.a.w. in logische taal: “Indien A (onderwerp) en B (oordelende persoon) gekend, (C) dan gezegde begrijpelijk”. Een oordeel is enkel begrijpelijk indien men het ziet als de uiting van iemand met geest die, hoe ondoordacht ook, weet wat oordelen is, meer nog: indien men het ziet als minstens gedeeltelijk mede bepaald door de eigen inbreng (vooroordelen, axioma’s) van de oordelende persoon. Die inbreng wordt in het gezegde afgebeeld. Wat gezegd wordt, is het oordeel. Wie het zegt, is ook het oordeel. In die zin had Aristoteles gelijk wanneer hij zijn oordelenleer betitelt met “*Peri hermèneias*” (De interpretatione, Over de duiding). In een ordinator kan men ‘oordelen’ steken, maar deze zijn geestesproduct van de programmerende persoon, geen louter mechanisch proces. Een machine oordeelt niet tenzij in een zeer overdrachtelijke zin, als stijlfiguur.

2. 2. 2 leder oordeel steunt op vergelijking

Bibl. st.: Ch. Lahr, *Cours*, 226s. (*Le jugement et la comparaison*).- Wij gaan ervan uit dat een oordeel is “van een origineel (onderwerp) een model (gezegde) uitzeggen”. Dit betekent dat men het onderwerp met inbegrip van het gezegde denkt en meteen in termen van dat gezegde over het onderwerp een uitspraak doet. Doch iets met inbegrip van iets anders denken is beide vergelijken. Volgen wij nu wat Lahr zegt.

1. Alle logici zijn van oordeel dat een deel van onze oordelen een comparatieve grondslag hebben, nl. voor zover de oordelende bewust en doordacht onderwerp en gezegde vergelijkt.

2.1. Een deel der logici ontkent dat oordelen die op onbewuste wijze onderwerp en gezegde verbinden, op vergelijking steunen. Th. Reid (1710/1796),- V. Cousin (1792/1867) e.a. beweren dat zinnestelsels als “Ik besta”, “Ik lijd”, “Het is koud”, “De sneeuw is wit” e.d. niet onmiddellijk op vergelijking steunen want pas achteraf is de oordelende ertoe in staat echt beide bestanddelen van dergelijke oordelen te vergelijken.

2.2. Aristoteles en met hem een hele reeks logici in de oudheid, de middeleeuwen, de moderne tijden beweren dat ook de ondoordachte en onbewuste oordelen in feite op een soort vergelijking gesteund zijn. Zo zegt J. Locke (1632/1704; stichter der Engelse Verlichting):

“Een oordeel is de gewaarwording van een betrekking van hetzij bijeen passen (opm.: bevestigend oordeel) hetzij niet bijeen passen (opm.: ontkennend oordeel) van twee ‘ideas’ (Opm.: bewustzijnsinhouden) die reeds waargenomen en onderling vergeleken zijn”.

“Het is koud”. ‘Het’ is ofwel het weer op zich rondom ons ofwel onze lichamelijke reactie op het weer ofwel de ontmoeting van beide. Dat tropologisch verkort onderwerp (het zegt ofwel een gedeelte (weer / reactie) ofwel het geheel (de ontmoeting van beide) vraagt in alle geval als origineel om informatie en lokt dus een model (die informatie) uit. Onze geest met zijn taalgeheugen haalt daarop de term boven die het gevraagde is, het gezegde. Indien onze rillende indruk er een van ‘koud’ is, dan stijgt uit onze taalschat spontaan het eraan beantwoordende woord op. Opm.: Dezelfde analyse past des te beter bij een zinnetje dat wij er spontaan uitflappen: “De sneeuw is wit” (als uitroepen begrepen) want in dergelijke uitspraken is het onderwerp niet door een verkorting vervangen.

Opm.: De hele vraag is: “Is ons denken - o.m. in de vergelijkende vorm - enkel bewust (doordacht) of is er ook een onbewust (ondoordacht) denken?” (cfr. 5.5. transcendentie en lichtmetafysiek). Een W. Dilthey (1833/1911) of een W. Wundt (1833/1920) stellen dat “das unmittelbare Erleben” (“de directe doorleving”) de vooropstelling is van ons denken. Dat directe beleven zou volgens hen reeds echt denkend beleven zijn. Een E. May (1905/1956) beweert dat b.v. het identiteitsaxioma - “Wat is, is” of “Wat zo is, is zo” - noch welbewust vooropgesteld wordt noch op de ene of andere wijze constructief (opm.: uit eigen geestesinhouden aangemaakt) uitgedacht wordt maar “urtümlich geschaut” (opm.: direct ingezien) wordt”. Voor dergelijke denkers is het niet zo moeilijk om ieder oordeel - ook de verkorte - als “direct vergelijkend ingezien” te duiden.

Wij ervaren dat onze natuurlijke logische aanleg wezenlijk vergelijkend werkt. Wat is natuurlijke logica zonder “de gegevens met inbegrip van elkanders denken” en “ze meteen in termen van elkander uitspreken”? Dat doet het gemene verstand zonder ooit uitdrukkelijk logica te hebben gestudeerd. En dat is uiteraard weinig of niet doordacht!

2. 2. 3 Oordeelswaarheid

Bibl. st. : Ch. Lahr, *Cours*, 677/682 (Divers états de l’ esprit en présence du vrai). Het gaat hier over de oordeelswaarheid (ook wel ‘logische’ waarheid geheten), d.i. het feit dat wat in een oordeel beweerd wordt, overeenstemt met de erdoor bedoelde werkelijkheid. Deze waarheid wordt beheerst door het identiteitsaxioma dat stelt dat “al wat (zo) is, (zo) is”. Een gegeven, indien direct ontmoet, maakt aanspraak op onze eerlijkheid terzake die ons ertoe noopt te beweren wat zich toont (fenomenologische waarheid).

Nultrap. Wat waar is, kan onbekend zijn zo dat van onzentwege onwetendheid heerst.

Waarheidstrappen. Lahr onderscheidt vooreerst ‘waarschijnlijkheid’ (“Het lijkt erop dat het zo is zoals het zich nu toont”). Lahr: “Dat fundeert mening”, een onzeker oordeel.

Evidentie. Wat waar is, kan als ‘klaarblijkelijk’ of ‘evident’ gegeven, d.i. aanwezig, zijn. Dat leidt tot ‘zekerheid’. “Men zegt: “Het is evident. Ik ben zeker, juist doordat het evident is” (o.c., 680). Een antieke definitie luidt: “Fulgor quidam veritatis mentis assensum rapiens” (letterlijk: “Een zekere klaarblijkelijkheid eigen aan waarheid die de geest noopt tot beaming”). Dat is het fundament van iedere fenomenologie: het gegeven dat zich direct toont, lokt in degene die ermee geconfronteerd wordt, evidentiezekerheid uit.

Opm.: Zekerheid. Een antieke definitie stelt dat zekerheid is “quies mentis in vero” (vertaald: “de gerustheid van de geest inzake de waarheid”). Wie objectieve evidentie beaamt, doet dit zonder het risico zich te vergissen. Meer nog: dergelijke zekerheid kent geen graden: wat evident is, is dààr met de gehele kracht van zijn aanwezigheid. In die zin is dergelijke zekerheid altijd volstrekte zekerheid. Zo niet, dan vervalt zij in ‘mening’ (“Het kan waar zijn”).

Opm.: Objectiviteit. ‘Object’ is “al wat zich aan onze geest aandient”. Objectief, d.i. op zich, bestaan enkel ‘ware’ gegevens of toedrachten want wat waar is, is hetzelfde als wat is! ‘Waar’ is hiermee in een antieke betekenis gebruikt in de zin van “zijn als zich gebeurlijk tonend (of als aantoonbaar)”. Gevolg - aldus Lahr - : ofwel is iets waar ofwel is het niet waar (wat het contradictie-axioma is) en buiten waar of niet waar is er geen derde (wat het axioma van uitgesloten derde is). Waarheid en zijn gehoorzamen aan dezelfde axioma’s.

Miskening. Wat waar is, is onderhevig aan onze - gebeurlijk passionele - reacties. Waarheid kan verdraaid (gedeeltelijk miskend) of zelfs ontkend (algeheel miskend) worden. Dit kan bewust geschieden of zelfs min of meer onbewust. Een ergerlijke graad daarvan heet ‘negationisme’, d.i. een in beginsel welbekende waarheid met dialectische (tegenspraak hanterende) of retorische (overreding plegende) middelen trachten uit de wereld te helpen. Een spreuk wordt aan F.M. Voltaire toegeschreven: “Mentez! Mentez! Il en restera toujours quelque chose!” (“Lieg! Lieg! Er zal er altijd iets van overblijven!”). M.a.w.: leugens door dik en dun verspreiden maakt dat altijd een rest ervan voor waarheid blijft doorgaan.

Paradox van G.E. Moore (1873/1958) en L. Wittgenstein (1889/1951). Een propositionele attitude is een houding t.o.v. een gegeven die zich in een propositie (oordeel) uitdrukt: “X gelooft dat A”. Waarbij ‘gelooft’ ook kan zijn ‘wenst’, ‘verlangt’ en de rest der houdingen. “Anneke gelooft dat de aarde beeft, terwijl de aarde in feite niet beeft” lijkt nog aannemelijk als uitspraak. “Ik geloof dat de aarde beeft, terwijl zij niet beeft” lijkt contradictorisch. Beide zinnen, voor zover uitgesproken door dezelfde persoon, maken dat Anneke’s bewering ‘aannemelijk’ is terwijl de uitspraak in ik-vorm contradictorisch is doordat ik geacht ben waarheid te spreken en dus geen contradictie te plegen.

B. Sylvand, *Les paradoxes pragmatiques*, in: *Sciences et Avenir (Les grands paradoxes de la science)* 135, Paris, 2003 (juin / juillet) 31, heeft het over het paradox van G.E. Moore als volgt: “Er is een koko in de keuken maar ik geloof het niet”. Dat behelst volgens Sylvand: 1. dat ik iets beweer en 2. dat ik beweer dat ik het niet geloof. Doordat de volzin “Er is een koko in de keuken maar ik geloof het niet” een oordeel is dat op waarheid aanspraak maakt, is er contradictie. Objecttaal en metataal worden door elkaar gebruikt (cfr. 2.1.5). Of dergelijke paradoxen ons veel leren is zeer de vraag!

Het bestaan der oordeelswaarheid. Men hoort beweren: “Er is geen waarheid” of “Niemand bezit de waarheid” of “iedereen heeft zijn / haar waarheid”. Een recent voorbeeld geeft ons Joseph Ratzinger et Paolo Flores d’ Arcais, *Est-ce que Dieu existe? (Dialogue sur la vérité, la foi et l’ athéisme)*, Paris, 2005. d’ Arcais als scepticus stelt dat de waarheid een illusie is en meteen dat wie de pretentie heeft ze te bezitten en te verkondigen, de ontmaskering door het scepticisme niet overleeft. - De stelligheid waarmee de scepticus van het type d’Arcais zijn oordeel uitspreekt, stelt minstens onuitgesproken voorop dat het waar is dat waarheid een illusie is. De scepticus stelt onuitgesproken voorop wat hij loochent. Overigens: radicale sceptici schorten ieder oordeel op en blijven bij het onbeslisbare inzake al of niet bestaan van waarheid. - Meer nog, d’Arcais wendt de term ‘illusie’ aan. Hoe weet hij zo zeker dat er illusie is indien hij de niet - illusie niet vooropstelt? Wie een bewering als onwaar beoordeelt, kan dit enkel indien hij de waarheid terzake reeds kent.

Terloops: het identiteitsaxioma (wat (zo) is, is (zo)) is de grondslag van alle waarheid eigen aan het oordelen. Wat eerbied is voor wat is en zo is, vooropstelt samen met de eerlijkheid waarmee men ingaat op wat is en zo is.

2. 2. 4 Deelevidentie

Bibl st: J Hacking; *L’émergence de la probabilité*, Paris, 2002 (or.: *The Emergence of Probability*, Cambridge, 1975). Thema is “factuele evidentie” in het kader van *La logique du Port Royal* (1662). Het onderscheid tussen directe evidentie en wat getuigen terzake beweren, wordt gepreciseerd: “Om zich te vergewissen van een gebeuren (...) lette men op alle omstandigheden die het gebeuren uitmaken, zowel de inwendige als de uitwendige. “Inwendige omstandigheden” heet ik die omstandigheden die tot het feit zelf behoren. “Uitwendige omstandigheden” heet ik die welke verbonden zijn met de personen wier getuigenis er ons toe aanzet om aan het gebeuren geloof te hechten. Wij gaan op die problematiek even in.

Scenario.

(1) Iemand loopt niets vermoedend een dicht bos in. Na een tijdje vangt zijn neus voorbijtrekkende walmpjes die op de geur van een houtvuur gelijken. De aanvankelijke quasi onmerkbare geuren lijken sterker te worden. “Het is alsof in die richting iemand een houtvuur of zo aanstak”. Opm.: Men neemt blijkbaar een gedeelte van een houtvuur waar. Wat een partiële of deelevidentie vertegenwoordigt. Het houtvuur is deels direct gegeven.

(2) Plots wordt het bos lichtender. De geur van brandend hout wordt zeer duidelijk. Totdat een open plek in het bos zich toont met de houtvester die bij een brandend vuur zit. Opm.: Het geheel van het brandend houtvuur is nu direct gegeven.

Het is duidelijk: de “inwendige omstandigheden” van het houtvuur wordt in twee graden van factuele evidentie (fenomenale gegevenheid) direct waargenomen.

Ter vergelijking. Hacking haalt een tekst aan van J.L. Austin, *Sense and Sensibilia* (1962) waarin deze als elementen van evidentie die een oordeel als juist funderen, weergeeft: (1) de aarde die sporen te zien geeft die op die van varkens gelijken, emmers met varkenseten in, geknor en geuren van varkens. Deze eerste factuele evidentie lokt als oordeel uit: “Hier zijn ergens varkens” (2) Totdat om de hoek de dieren zelf direct te zien zijn. Deze tweede factuele evidentie lokt als oordeel uit: “Hier zijn ze dan, de varkens!”.

Niet zo nieuw. Hacking stelt - in het spoor van M. Foucault (1926/1984) die de cultuurgeschiedenis indeelt in door cognitieve ‘kloven’ gescheiden perioden - dat dergelijke factuele evidentie radicaal nieuw is in de kennisleer. Toch leze hij Plato: in de allegorie van de grot (10.2) zien de grotbewoners enkel schaduwen van degenen die voorbijgaan die voor hen onzichtbaar blijven. De schaduwen gelijken op die van mensen en hangen samen met de voorbijgangers. Dat is een deelevidentie. Het verschil bestaat erin dat de grotbewoners de totale evidentie moeten derven maar die zij indirect beseffen.

Deelevidentie. Zij wordt door Hacking als ‘teken’ geduid van de gehele evidentie. Niet blijkbaar o.g.v. ‘atomische’ feiten, d.i. feiten zonder betrekkingen (die op niets gelijken en met niets samenhangen). Wat in een eerste fase van waarnemen ervaarbaar is, is een gedeelte van een geheel (systeem of collectief begrip zoals de scholastici zegden) dat pas in een tweede fase direct waarneembaar is. Een gedeelte dat wezenlijk - niet toevallig - gelijkt op en vooral samenhangt met zijn geheel.

Waarschijnlijkheid. Het boek van Hacking stelt waarschijnlijkheid centraal. Hier toegepast: het gedeelte dat direct ervaren wordt, is teken van het geheel en maakt het geheel (of liever de rest) ‘waarschijnlijk’.

Vorige ervaringen. Wat niet mag onderschat worden in het vermoeden o.g.v. van een ervaren gedeelte, zijn de herinneringen: wie nooit houtvuur rook, - wie nooit varkens gekend heeft zal de waarschijnlijkheid waarop Hacking de nadruk legt, danig zien verzwinden. De gelijkenis met het reeds waargenomene behelst een 'herkennen' dat een zeer beslissende rol speelt in het waarschijnlijk achten van het niet direct ervaren gedeelte of het geheel.

Slotsom. Niet atomische feiten maar feiten die op iets anders gelijk en of ermee samenhangen, zijn de reden of grond van de tekenwaarde van deelevidenties.

Dit deeltje samengevat. Bewustzijn is steeds bewustzijn van iets. Wat zich direct toont is voorwerp van eerste intentionaliteit. Wordt men zich hiervan bewust dan is zulks voorwerp van tweede intentionaliteit. Oordelen houdt in dat iemand iets zegt over iets of iemand; van een origineel wordt door iemand een model uitgezegd. Zo is oordelen steeds een vorm van bewust of onbewuste vergelijken.

De oordeelswaarheid wordt beheerst door het identiteitsaxioma "al wat (zo) is, (zo) is. Waarheid en zijn gehoorzamen aan dezelfde axioma's.

Deelevidenties verwijzen, als tekens, naar de gehele evidentie waarbij gelijkenissen en samenhangen aan het licht komen..

Personenregister

Aristoteles, 217	Locke J., 217
Arvon H., 216	May E., 218
Austin J. L., 221	Moore G. E., 219, 220
Brentano F., 216	Plato, 221
Cousin V., 217	Ratzinger J., 220
d' Arcais J. P., 220	Reid Th., 217
Dilthey W., 218	Sylvand B., 220
Foucault M., 221	Voltaire, 219
Hacking J., 220, 221, 222	Wittgenstein L., 219
Husserl E., 216	Wundt W., 218
Lahr Ch., 216, 217, 218, 219	